

тяг до наукової творчості, пробуджує критичне ставлення до фактів, дає учням уявлення про фізику як невід’ємну складову загальнолюдської культури. На зрозумілих і змістовних прикладах слід показувати учням, як розвивалися фізичні поняття, теорії і методи. Ознайомлення учнів з іменами та біографіями видатних учених, які створювали фізику, зокрема видатних українських науковців, сприятиме національному і патріотичному вихованню учнів.

Висновки. Особисто зорієнтований, компетентнісний та діяльнісний підходи, закладені у Державному стандарті, мають бути відображеним у підручнику так, щоб передбачити створення можливостей для варіативності та особистісної орієнтації навчального процесу.

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/149-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/6091>

2. Навчальна програма з фізики (7–9 класи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/183-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/navchalni-programi/10320>

UA У статті розглядаються науково-методичні засади особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів, а також шляхи їх упровадження через структуру і зміст підручників з фізики для основної школи.

Ключові слова: особистісно-орієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи, структура і зміст підручників з фізики, основна школа.

RU В статье рассматриваются научно-методические принципы личностно-ориентированного, деятельностного и компетентностного подходов и пути их внедрения через структуру и содержание учебников по физики для основной школы.

Ключевые слова: личностно-ориентированный, деятельностный и компетентностный подходы, структура и содержание учебников по физики, основная школа.

EN The articles deals with scientifically methodical principles personality oriented, activate and competent approaches and ways of their introduction through the structure and the content of Physics textbooks for basic school.

Key word: Personalized-oriented, diyalnisnii and kompetentnisnii approaches, structure and the content of Physics text-books, basic school.

УДК 371.134(045)

ВИКОРИСТАННЯ ПІДРУЧНИКІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАЇНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ

*Н. В. Захарчук, кандидат педагогічних наук,
Інститут педагогіки НАПН України
e-mail: natalia_lets_talk@yahoo.com*

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку світової спільноти характеризується як позитивними, так і негативними змінами, які простежуються у всіх сферах людського життя. Окрім розширення культурних та економічних зв'язків із зарубіжними країнами, становлення України як незалеж-

ної держави і її вихід на світову арену значно змінили світогляд нації. Останніми десятима роками на перший план – поряд з політичними і соціальними проблемами – вийшли й екологічні. Наразі й сам термін «екологія» ототожнюється зі словами «діяти», «рятувати», оскільки навколишнє середовище є однією з головних цінностей, збереженням і відновленням якої переймаються всі країни світу. Йдеться про орієнтацію освітньої системи на формування екологічної свідомості суспільства загалом і кожної окремої особистості зокрема, про забезпечення екологічної освіти дошкільнят, учнів і студентів.

Оскільки старша школа є останнім етапом здобуття повної загальної середньої освіти, на якому завершуються становлення цілісної картини світу, ми вважаємо, що саме проблеми екологічної освіти старшокласників, формування їхньої екологічної культури, систематизації наукових знань про людину і природу, здатності раціонально й емоційно сприймати навколишній світ і себе у ньому, а також готовності до природоохоронних дій, набувають усе більшого значення. Безперечно, успішне формування екологічної культури учнів 10–11-х класів здійснюється шляхом інтегративного підходу до викладання гуманітарних, природничих предметів, включенням до їх програм певних екологічних тем, розгляду проблем, що стосуються навколишнього середовища, природозбереження, антропогенного впливу на довкілля тощо. Цікавим, на нашу думку, є дослідження та детальний аналіз впливу окремого предмета (наприклад, іноземної мови) на становлення системи екологічних знань старшокласників.

Аналіз останніх досліджень. Питання екологічної освіти розкриваються в працях В. В. Авдєєвої, Л. І. Білик, Н. М. Буринської, В. С. Крисаченка, М. Л. Курка та ін. Формування екологічної свідомості досліджують М. М. Кисельов, Б. Т. Ліхачов, О. В. Плахотник та ін. Проблеми екологічної підготовки аналізують Б. Г. Йогансен, І. Д. Зверев, Г. С. Тарасенко та ін. Дослідження проводяться й у сфері формування комунікативної компетентності та особливостей спілкування в екологічній сфері (Бібікова Е. В., Розмаріца І. О. та ін.).

Мета статті полягає у детальному аналізі навчальних програм з іноземної мови, що використовуються для підготовки старшокласників, дослідженні змістового навантаження підручників, яке сприяє формуванню системи екологічних знань учнів старших класів. Водночас, серед основних завдань – вивчення і розкриття навчального потенціалу екологічних тем, запропонованих у підручниках з іноземної мови.

Основна частина. Останнім часом у багатьох країнах розробляються програми, концепції, стратегії розвитку екологічної освіти, підручники, посібники, науково-популярна література з проблем захисту природи, з'являються фільми, проводяться численні конференції, семінари і зустрічі. Провідні світові організації з проблем захисту навколишнього середовища «Грінпіс», «Легамбіенте» та інші здійснюють екологічну політику на міжнародному рівні.

Наразі в Україні система екологічної освіти визначається й регулюється відповідною нормативно-правовою базою, головним документом якої з певністю можемо назвати Концепцію екологічної освіти, схвалену рішенням колегії

Міністерства освіти і науки України від 20.12.2001 р. [3]. Ця концепція була розроблена на основі попередніх документів щодо реформування освітнього процесу в Україні: Закону України «Про освіту» (1996), Закону України про охорону навколишнього природного середовища (1991), Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття», 1994), Проекту Національної доктрини розвитку освіти в XXI столітті та інші.

Розглядаючи екологічну освіту як неперервний процес, Концепція виокремлює її основні принципи. Серед них чільне місце відводиться міждисциплінарному підходу до формування екологічного мислення. Це передбачає логічне поєднання й поглиблення системних природних знань для кращого розуміння екологічних проблем на різних рівнях. Отже, екологізація шкільної освіти передбачає включення екологічних аспектів, що пов'язані з основним матеріалом, до складу практично всіх навчальних предметів, в тому числі іноземної мови.

Загальноосвітній навчальний заклад III ступеня забезпечує поглиблений рівень екологічної освіти відповідно до спеціалізації. Старшокласники повинні усвідомлювати взаємозалежність екології й економіки, знати групи професій за впливом на довкілля, особливості впливу на навколишнє середовище обраної майбутньої професії, відповідні вимоги до фахівця, бути обізнаними з екологічним законодавством відповідної галузі господарства, добре орієнтуватись в екологічних проблемах України. Концепція передбачає, що в цілому у старшокласників має бути сформована особистісна екологічна позиція і вміння її відстоювати в умовах правової демократичної держави.

Функціонуючи переважно як профільна, старша школа створює значно кращі умови для диференційованого навчання, врахування індивідуальних особливостей розвитку учнів, їхнього життєвого досвіду. Це враховується програмами всіх предметів, а також передбачається під час створення змісту навчальних підручників, основних засобів їх реалізації. Іноземна мова не є виключенням.

Робочі навчальні плани для 10–11-х класів складаються за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 р. № 834. Вивчення іноземних мов у старшій школі забезпечує загальноосвітній рівень підготовки з іноземної мови і відповідає рівню, запропонованому Радою Європи для європейських шкіл. Цей рівень, формування іншомовної компетентності, передбачає виховання й розвиток школярів засобами іноземної мови.

Навчальна програма з іноземної мови для старших класів не встановлює порядок вивчення предметної тематики у рамках навчального року. Предметом семестрового і підсумкового контролю є лише знання змісту, зазначеного в програмі та відображеного у підручниках з іноземної мови. Основною метою навчання іноземної мови є, окрім формування в учнів комунікативної компетенції для міжкультурної взаємодії, розвиток умінь використовувати іноземну як інструмент становлення особистості і водночас як засіб усвідомлення

відповідальності за власні дії, що включає і відповідальність за стан довкілля, усвідомлення людини як частини природи тощо.

Перелік підручників з іноземної мови для учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів чималий. Проте, їх тематична наповненість суттєво не різниться. Наприклад, на першому місці у зазначеному переліку книга, рекомендована МОН України для старшокласників О. Д. Карп'юк «Англійська мова (9й та 10й роки вивчення. Рівень стандарту)» [1; 2].

Оскільки для педагогічної теорії і практики важливим залишається питання урізноманітнення навчального процесу, активізації пізнавальної діяльності старшокласників, розширення сфери їхніх інтересів, то підручники мають містити не тільки тексти й готову інформацію, але й позатекстовий компонент, що характеризується різноманітністю (численний ілюстративний матеріал, креативні завдання, вправи, що спонукають критично мислити, аналізувати, порівнювати, узагальнювати тощо). Досліджувані підручники з іноземної мови цілком відповідають дидактичним вимогам, характеризуються високою науковістю, доступністю, точністю, ясністю і яскравістю викладення змісту, його практичною спрямованістю, міжпредметними зв'язками, що значною мірою сприяє й полегшує введенню і вивченню учнями екологічно спрямованого матеріалу. Так, на 9-му році вивчення (10 клас) старшокласники опановують тематичний блок *Is the Earth in Danger* (за О. Д. Карп'юк) разом з іншими темами, що певною мірою відповідає завданням третього етапу екологічної освіти (тобто, світоглядні знання, взаємозв'язки у системі «людина – природа – суспільство», розвиток умінь і навичок емоційних переживань, пов'язаних зі збереженням природи рідного краю і власного здоров'я). Учні поповнюють свої знання про природні лиха і катастрофи, правила поведінки для мінімізації їх наслідків, про проблеми навколишнього середовища та оцінюють, наскільки еко-дружніми вони є.

Підручник для 10-го року вивчення (11 клас) містить дещо більше інформації з теми *It's your planet*, а саме: старшокласники зосереджуються на природі і технічному прогресі, проблемах забруднення, глобальних природних змінах, своєму місці у природі, екобезпечних формах взаємодії з навколишнім середовищем тощо. Водночас вони намагаються розв'язати проблеми довкілля у світових масштабах: зміна клімату, глобальне потепління, голод тощо. Тобто, підручники є достатньо цікавими для учнів, написані зрозумілою і легкою для сприймання мовою, що відповідає віковим можливостям засвоєння старшокласниками їх змісту. Ці навчальні книги структуровані у такий спосіб, щоб апелювати до загальноосвітньої підготовки й життєвого досвіду учнів, відкриваючи при цьому значні можливості для організації самостійної роботи, для стимулювання потреби у самоосвіті.

Утім, на нашу думку, розмаїття екологічних тем, з якими ознайомлюються учні старших класів на уроках іноземної мови, не повністю задовольняє вимоги щодо екологічної освіти. Згідно з Концепцією, на третьому освітньому етапі доцільно включити й інформацію кращого характеру та звернути увагу на екологічні проблеми України. Це допоможе краще проілюс-

трувати наукові основи народногосподарських проблем, виховати почуття відповідальності не просто за «абстрактне» довкілля, а за природу власного села, міста, району, держави. Тобто, зміст підручника має краще забезпечувати зв'язок з життям, бути спрямованим на формування особистості школяра насамперед як громадянина України, якому не байдуже до її екологічних проблем. У такий спосіб вияскравляються міжпредметні зв'язки іноземної мови з предметами інваріантної і курсами варіативної компонент що-до шкільної екологічної освіти.

Висновки. Оскільки старша школа як профільна є завершальним етапом у процесі оволодіння учнями іноземним мовленням, то іноземна мова як навчальний предмет є засобом реалізації профільного навчання, спрямованого на виконання відповідних завдань. Водночас старша школа є третім етапом екологічної освіти, що також у руслі інтегративного підходу висуває певні вимоги й до тематичного наповнення навчального предмета «Іноземна мова». Попри включення до змісту підручників досить різноманітних екологічних тем, які сприяють формування екологічної спрямованості особистості старшокласника, лишається відкритим питання щодо позиціонування учнів як екологічно освічених представників держави, що передбачено Концепцією екологічної освіти в Україні.

Література

1. Карп'юк, О. Д. Англійська мова : підручник для 10-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту [Текст] / О. Д. Карп'юк. – Тернопіль : Астон, 2010. – 224 с.
2. Карп'юк, О. Д. Англійська мова : Підручник для 11-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту [Текст] / О. Д. Карп'юк. – Тернопіль : Астон, 2011. – 296 с.
3. Концепція екологічної освіти України від 20.12.2001 р. [Електронний ресурс] // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – № 7. – Режим доступу : <http://www.osvita.irpin.com>

UA У статті подано детальний аналіз навчальних програм з іноземної мови, що використовуються для підготовки старшокласників. Автор досліджує змістове навантаження підручників, яке сприяє формуванню системи екологічних знань учнів старших класів. Водночас, вивчається й розкривається навчальний потенціал екологічних тем, поданих у підручниках з іноземної мови, й пропонуються шляхи удосконалення їх змісту.

Ключові слова: старшокласник, екологічна освіта, концепція екологічної освіти в Україні, іноземна мова, підручник.

RU В статье подробно анализируются учебные программы по иностранному языку, которые используются для подготовки старшеклассников. Автор исследует тематическую нагрузку учебников, которая способствует формированию системы экологических знаний учащихся старших классов. Вместе с тем, изучается и раскрывается учебный потенциал экологических тем, представленных в учебниках по иностранному языку, и предлагаются пути совершенствования их содержания.

Ключевые слова: старшеклассник, экологическое образование, концепция экологического образования в Украине, иностранный язык, учебник.

EN The article presents a detailed analysis of the curriculum in a foreign language used to prepare high school students. The author explores the textbooks content that promotes high school students' environmental awareness. In addition, the educational potential of environmental themes presented in textbooks in a foreign language is studied, and the ways of improving their content are suggested.

Key words: high school student, environmental education, the concept of environmental education in Ukraine, foreign language textbook.